

SURİYELİ MÜLTECİLERİN TÜRKİYE'DEKİ SİVİL HAYATA İNTİBAKINA YÖNELİK ENVANTER ÇALIŞMASI

Emine Uçak Erdoğan
Kemal Vural Tarlan

Ekim 2016

Friedrich Naumann
STIFTUNG FÜR DIE FREIHEIT

AÇIK
TOPLUM
VAKFI

CITIZENS
ASSEMBLY
YURTTAŞLIK
DERNEĞİ

İçindekiler

1. SAHAYA BİR BAKIŞ	2
2. ÇALIŞMANIN AMACI	5
3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ALANI	7
3.1. ARAŞTIRMA SIRASINDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR	7
4. ENVANTER TABLOSU	8
4.1. ENVANTER TABLOSU HAKKINDA GENEL BİLGİLENDİRME	8
5. ENVANTER TABLOSU DEĞERLENDİRME	10
5.1. VATANDAŞLIK	10
5.2. BARINMA VE İSKÂN HAKKI	11
5.3. SAĞLIK HAKKINA ERİŞİM	12
5.4. ÇALIŞMA VE İŞ/EMEK PİYASASINA ERİŞİM HAKKI	13
5.5. EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM	13
5.6. SOSYAL YARDIM VE HİZMETLER	14
5.7. HASSAS GRUPLAR	15
5.8. YEREL AHALİYLE / EVSAHİBİ TOPLUMLA İLİŞKİLER	16
6. SONUÇ	17
7. KAMU İDARESİNE ÖNERİLER	19
8. SİVİL TOPLUMA ÖNERİLER	20

1. SAHAYA BİR BAKIŞ

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre, Suriye'deki çatışma dünyanın son 20 yılda görmüş olduğu en ağır mülteci krizine yol açtı. BM Mülteciler Yüksek Komiseri Antonio Guterres, mülteci sayısının 1994'teki Ruanda Soykırımı'ndan bu yana bu denli "korkutucu bir hızla" artmadığını söylüyor. Avrupa, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana bu ölçekte bir göç akımına şahit olmadı. Dünya üzerindeki toplam Suriyeli mülteci sayısı Mayıs 2016 itibarıyla 4,8 milyonu bulmuş durumda. Resmi kayıt ve tahminlere göre, 2016 baharı itibarıyla bu nüfusun yaklaşık 3 milyonu Türkiye'de yaşıyor. Yani Türkiye, bugün dünyada en çok Suriyeli mültecinin bulunduğu ülke konumunda. 2016 Nisan ayı resmi verilerine göre, Türkiye'de geçici koruma rejimine tabi olan Suriyelilerin yaklaşık yüzde 10'u AFAD tarafından idare edilen mülteci kamplarında yaşamaya devam ediyor. Geri kalan mültecilerin önemli bir kesimi ise Bursa, İstanbul ve İzmir gibi mülteci kampı bulunmayan kentlerde yaşıyor. Belirtilen bu rakamlar Türkiye'de kayıt dışı yaşayan Suriyelileri kapsamıyor. Kimi sivil toplum kuruluşları (STK) ve alanda çalışan gruplar kentlerdeki kayıt dışı mültecilerin sayısının 500.000 ile 700.000 arasında değişmekte olduğunu belirtiyorlar.

Göç akımının ilk aşamasında, çeşitli uluslararası ve yerel STK'lar Türkiye'ye sığınan mültecilerin insani ihtiyaçlarına yönelik değerlendirmeler yaptılar. Ancak, bu konudaki bilgilerin derlenmesi sürecinde kamu kuruluşlarının politikaları ve idari tedbirlerindeki gizliliğin ve keyfiliğin de etkisiyle boşluk ve belirsizlikler oluştu. Buna rağmen, söz konusu analizler, ileriye yönelik insani yardım/destek stratejilerinin ve bu yardımların ulaştırılmasına yönelik eylem planlarının oluşturulmasında yol gösterici oldu. Ne var ki, 2012'den bu yana geçen dört yıl zarfında, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin hukuki/idari statüleri ve pratik yaşam koşulları ciddi ölçüde değişmiş durumda. Mültecilerin acil insani ihtiyaçlarına mukabele etmeye çalışan insani yardım faaliyetlerinden müteşekkil "kriz" hali, bugün artık mülteciler ve yerel ahali bakımından yaygınlaşan ve giderek kronikleşen bir insani güvensizlik tablosuna dönüşmüş durumda. Kâğıt üzerinde (sağlık, eğitim, sosyal yardımlar gibi) kamu hizmetlerine ve çalışma/geçim imkân ve haklarına erişime yönelik bazı idari tedbirler alınmış olmakla birlikte, gündelik yaşam pratiklerinde tablo hâlâ karanlık ve vahim durumdadır. Mültecilerin kâğıt üzerinde verilmiş bu hak ve güvenceleri pratikte de kullanabilmelerini kolaylaştıracak mekanizmaların işlerlik kazanmasına yönelik bütüncül stratejiler geliştirme, planlama ve altyapı çalışmaları, ne yazık ki henüz başlamış görünmemektedir.

Mülteci akımlarına ilişkin araştırmalar ve saha tecrübeleri, sayısal olarak bu ölçekte ve bu denli geniş zamana yayılan yer değiştirmelerde, sığınılan ülkede/yörede geçirilen sürenin, koşullar iyileştiğinde ülkelerine geri dönen mülteci sayısı ters orantılı olduğunu gösteriyor. Yani sığınılan ülkede geçirilen süre uzadıkça, geri dönüş oranları da azalıyor. Bu durum, mülteci akımlarının yaşandığı dünyanın diğer ülkelerinde de gözlemleniyor. Kabul edildikleri ülkede tutunmayı başaranlar, özellikle de terk etmek durumunda kaldıkları ülkelerinde koşullar göreceli olarak daha kötüyse veya savaş, gerilim ve kriz devam ediyorsa, mülteci olarak kalmayı yeğliyorlar. Hâlihazırda, Suriye'de devam eden çatışmanın

ve şiddetin ne zaman son bulacağına dair bir işaretin bulunmaması ve Suriye'deki fiziksel ve sosyo-ekonomik tahribatın boyutları düşünüldüğünde, Türkiye'deki mültecilerin çoğunluğu için geri dönmeyen bir seçenek olmadığı su götürmez bir gerçek. Suriyeli mültecilerin ve Türkiye'deki hükümet yetkililerinin hayali, mültecilerin Suriye'ye geri dönmeleri ve hayatlarına orada devam etmesi olsa da burada kalacak olmaları çok yüksek –ve daha gerçekçi– bir olasılıktır.

Geri dönecek olan yerinden edilmiş insanların durumu ise başlı başına bir meseledir. Geri dönenler iki türlü yeniden yerleşim deneyimlemekteler; ilki kendi ülkelerini terk edip başka bir ülkeye giderken, ikincisi geldikleri ülkeyi terk edip kendi ülkelerine geri dönerken. Her yerinden edilme ve yeniden yerleşim ev, mülk, arsa, iş, komşular, arkadaşlar ve günlük alışkanlıklar gibi yaşam unsurlarının, başka bir deyişle sıradan, rutin bir hayatın sermayesinin kaybına yol açmaktadır. Buna ek olarak, her yeniden yerleşim zor bir restorasyon sürecinin başlangıcına da işaret eder. Sürgün esnasında yardım almış mülteciler için geri dönmek, güvenilir hale gelen yardımın kesilmesinin de etkisiyle, sürgün deneyiminin kendisinden bile zor olabilir. Bunun yanı sıra, eve dönüşlerinde, hayatta kalmak için gerekli asgari koşulların çoğunun, fiziksel güvenliğin sağlandığı, durağan kampların aksine, tahrip olmuş altyapı ve fiziksel çevre ile pek çok belirsizlik ve tehlike mültecileri beklemektedir.

İleride Suriye'deki durumun iyileşmesi ihtimali bulunmakla birlikte, uzun vadeli gelecek, dönüş süreci ve dönüldüğünde bulunacak yaşam koşulları belirsizliğini korumakta. Mülteciler bu kararı verme zamanına kadar geçecek süre zarfında hayatlarını Türkiye'de kurmak ve sürdürmek zorundalar. Suriyeli mültecilerden ne zaman biteceği belli olmayan, yardıma ve hayırseverliğe bağımlı, adeta süreklilik kazanmış bu "geçicilik" koşullarında hayata tutunmak, yerleşmek, geçinmek, yaşamak için

hiçbir girişimde bulunmaksızın öylece kalmalarını beklemek, etik olmadığı gibi gerçekçi de değil. Bu insanların onurları, güvenlikleri ve salâhiyetleri, kısaca insani güvenlikleri, bireysel ve toplu olarak kendi kaderlerini tekrar çizebilecek hale gelmelerine, yaşamlarını tekrar kendi ellerine almalarına bağlıdır. Bu, aynı zamanda mültecilerin yerleştiği şehir ve bölgelerdeki yerel ahâlinin yaşadığı somut sorunların ve bunlarla da ilişkili olarak kaygılarının, tehdit ve risk algılarının anlaşılması ve içinde yaşadıkları tekinsizlik üreten sorunların çözümlenmesi için de gereklidir.

Suriyeli mültecilerin çok büyük bir kısmının nihayetinde ülkelerine dönmeyerek yaşamlarını Türkiye'de sürdürüleceği her halükârda gayet açık. Türkiye'de yaşayan Suriyeliler ülkelerine barış gelirse dönebileceklerini söyleseler de, bunun gitgide imkânsızlaştığını kendileri de itiraf etmekte. Türkiye toplumu şu noktaya kadar etkileyici bir toplumsal kabullenme sergilemiştir. Toplum, bu yöndeki kapasitesinin, esnekliğinin ve rızasının sürmesini güvenceye alacak şekilde desteklenmelidir. Bunu yapmanın öncelikli araçlarından biri ise bilgi paylaşımında şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin benimsenmesidir. Üç milyon civarında Suriyelinin bundan sonra temelli olarak Türkiye'de kalma ihtimalinin yüksekliği ve de hâlihazırda var olan nüfusun her geçen yıl doğumlarla arttığı düşünüldüğünde (Mart 2016 tarihli kayıtlar itibarıyla 2011'den bu yana 152 bin Suriyeli çocuk Türkiye'de doğmuştur), sosyo-kültürel, ekonomik ve kamusal/kurumsal kabul ve uyum kapasitelerinin güçlendirilmesini de kapsayan entegrasyon politikaları, en kısa sürede, birbirleriyle uyumlu biçimde geliştirilip uygulanmaya başlamalıdır.

Ne var ki, şu ana kadar Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin entegrasyonuna yönelik ne sonuçları toplumla paylaşılan bir değerlendirme yapılmış ne de bu amaca yönelik bütüncül yaklaşım içeren kapsamlı bir strateji geliştirilmiştir. Entegrasyon ile kast edilen, Suriyeli mültecilerin sosyal, ekonomik ve gündelik hayata intibakı, yani evlilik, doğum, evlat edinme, boşanma, miras bırakma, ehliyet alma, mülk edinme, hukuki işlem başlatabilme ve seçme seçilme gibi sivil ve siyasi hususlarda hak ve sorumluluklara kavuşmasıdır. Bu kısaca, hukuki/idari, kurumsal ve toplumsal vatandaşlığa giden bir süreçtir. Siyasi ve sosyo-ekonomik bakımdan güçsüz konumdaki mültecilerin yaşamlarını kendi ellerine alarak insani güvenlik çerçevesinde sürdürebilmeleri, kamu politikalarına, bu politikaların uygulamalarına ve toplumsal kapasiteye bağlıdır. Bu nedenle, yerel ahali ve mülteci toplulukların yaşadığı sorunların çözümlenmesine, toplumsal barış ve güveni tehdit eden gerilimlerin aşılmasına zemin sağlayacak hukuki/idari düzenlemeler hızla hayata geçirilmelidir.

2. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu raporda sonuçlarını paylaştığımız çalışmanın temel amacı, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin gündelik hayatlarında karşılaştıkları sorunları ortaya koymak, bu sorunların giderilmesi konusunda çalışma yürütmeyi hedefleyen kuruluşlara bir yol haritası sunmaktır. Böylelikle Suriyelilerin gündelik hayata intibakının önündeki engellerin giderilmesine katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Avrupa'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde mülteci/göçmenlerin entegrasyonu ve vatandaşlığa geçişleriyle ilgili iyisiyle kötüsüyle dersler çıkarılabilecek çeşitli uygulamalar mevcuttur. Bununla birlikte, Türkiye'deki mültecilerin entegrasyonuna yönelik düzenlemelere ışık tutabilecek nitelikte, gündelik hayatın idamesindeki olağan, kanıksanmış tasarruf ve etkileşim kalemlerinin detaylandırılmış bir envanter haritası bulunmamaktadır. Halledilmiş mevzular kadar, ihtiyaç ve boşlukları da içerecek bir envanter haritası, bu alanda geliştirilecek kamusal politika ve tedbirlerin yanı sıra, sivil toplum müdahalesi, faaliyetleri ve savunuculuk çalışmalarının planlanmasına, izlenmesine ve değerlendirilmesine de katkı sağlayacaktır. Ayrıca entegrasyona yönelik plan ve uygulamaların işleyişini takip ederek pratik alanlardaki etki ve sonuçlarını ölçecek mekanizmaların oluşmasına bir temel sağlayacaktır. Bunun ötesinde, Suriyelilerin Türkiye'nin bir parçası haline gelmeleri için hangi kurumlara –kamu, sivil, akademik, toplumsal– ne tür yatırımlar yapılması gerektiğini, hangilerinin dönüştürülüp destekleneceğini belirlemede yardımcı olacaktır. Kısaca envanter çalışması, idari/resmi kurumların, sivil toplum girişimlerinin ve diğer ilgili tarafların çalışmalarına bir rehberlik katkısı sunacaktır.

Toplumun büyük çoğunluğu tarafından "misafir" olarak anılan, dolayısıyla "geçicilik" üzerinden değerlendirilen Suriyelilerin Türkiye'de yaşanan her türlü gelişmeden "ev sahibi" toplum kadar etkilendikleri bilinmektedir. Ancak "misafir" olarak kabul edilmeleri ve herhangi bir tanınmanın (yasal/ idari statünün) olmayışı, Suriyelilerin gündelik hayatlarını idamede yaşadıkları basit sorunları dahi dile getirmelerinde olumsuz etki yapmaktadır. Eldeki bu envanter çalışması, Suriyeli mültecilerin hayırseverlik ve insani yardımlar üzerinden desteklenmesinin ötesinde, insani güvenliklerinin temin edilmesi, siyasi ve medeni (vatandaşlık) haklarına kavuşmaları yönünde çalışma yapılması gereken alanları ve bu alanlarda atılması gereken somut adımları ayrıntılandırmakta, mültecilerin, sivil toplumun, kamu idaresinin, ilgili diğer taraflar ve toplumsal kesimlerin bilgisine ve dikkatine sunmaktadır.

Ayrıca, Suriyeli mültecilerin toplumsal hayata entegrasyonuna ve bu bağlamda insani güvenliklerinin sağlanmasına yönelik olarak, başta Suriyeli mülteciler ve yerel ahali olmak üzere, ilgili tüm kurumsal ve toplumsal tarafların etkin katılımını ve etkileşimini güvenceye alan katılımcı ve bütünsel bir çalışma süreci önerilmektedir. Envanter raporu, Türkiye'de kalıcı olması beklenen Suriyelilerin entegrasyonuna yönelik çalışma yürütmeyi hedefleyen sivil toplum kuruluşları ve girişimler için zemin bilgisi ve hareket çerçevesi oluşturacak, resmi kurumlar içinse yapılan düzenlemelerin gündelik hayatta ne ölçüde karşılık bulduğuna dair bir değerlendirme imkânı sunacaktır.

Bu minvalde, çalışmanın doğrudan ve dolaylı olarak hizmet edeceği, birbirleriyle bağlantılı amaçlar da şöyle sıralanabilir:

- Suriyeli mültecilerin Türkiye'de hayata intibakını, insani güvenliğini ve dirençlerini arttırmak,
- Mülteciler ile yerel ahali arasında toplumsal barış ve uyumun inşasını desteklemek,
- Suriyeliler tarafından başlatılan sivil girişim ve örgütlenmelerin, bunların yanı sıra mülteci haklarının korunması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla mahalli ve/veya ulusal ölçekte çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarının perspektif, strateji ve kampanya geliştirmesine, faaliyet ve yöntemlerinin zenginleşmesine ve de kapasitelerinin güçlenmesine katkıda bulunmak,
- Suriyeli mültecilerin acil insani yardım haricindeki sorun ve ihtiyaçlarına dair ülke çapında ve sınıraşan ölçekte bilgi sağlamak ve farkındalık uyandırmak.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ALANI

Bu çalışmanın en temel amacı, Türkiye'de bulunan Suriyeli mültecilerin, gündelik hayatlarını hak ve özgürlükler çerçevesinde, muhtaçlık, çaresizlik ve acz halinden azade ve de insan onuruna yaraşır biçimde sürdürebilmelerine mütevazı bir katkıda bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle, Suriyeli mültecilerin toplumsal ve hukuki bakımdan hak ve sorumluluklarına erişebilmesi için farklı aktörlerce düzenlemeler yapılması gereken alanların, ana başlıklar ve alt kalemlerinin detaylı bir dökümü ya da haritası çıkartılmıştır. Bu alanlar şöyle listelenebilir: eğitim, sağlık, sosyal yardım gibi kamu hizmetleri, sürücü ehliyeti almak, evlilik, boşanma, velayet, veraset, noter gibi işlemleri yapmayı da içeren yasalar ve idari hükümler. Bu alanların her birindeki mevcut yasal ve pratik durum ayrıntılarıyla ortaya konmuştur.

Envanterin çıkarılmasına yönelik olarak, 2016 yaz aylarında masa başı çalışması ve de Gaziantep ve İstanbul'da bir saha araştırması yürütüldü. Saha araştırması kapsamında Suriyeli mültecilerle, bu alanda çalışma yürüten STK temsilcileriyle ve de ilgili idari kurum ve kuruluşların temsilcileriyle mülakatlar gerçekleştirildi. Görüşmeler esnasında envanter çalışmasında yer bulan ana konulara ve alt başlıklara ilişkin sorulara yoğunlaşıldı. Ardından görüşmelerde alınan yanıtlar doğrultusunda, incelenen başlık ve gruplandırmalarda eklemeler ve düzenlemeler yapıldı. Araştırmacılar, görüşmeler devam ederken, medyaya yansıyan haberleri ve mültecilerle ilgili hazırlanan son raporları gözden geçirerek kaynak tarama çalışmaları yürüttüler.

Envanter ve rapor taslağının oluşmasının ardından, Suriyelilerce kurulan sivil örgütlenme ve girişimlerden temsilcilerin, hak temelli sivil toplum örgütü mensuplarının ve de envanterde anılan düzenleme alanlarıyla ilgili kurumların personelinin katılımıyla 21-22 Ekim 2016 tarihlerinde Gaziantep'te iki günlük bir çalıştay düzenlendi. Çalıştayda hazırlanan envanter tablosunun ve raporunun taslakları katılımcılara sunularak katkı ve yorumları alındı. Böylelikle hem çalışmanın gözden geçirilmesi hem de eksik kalan veya bu sırada değişen bilgilerin güncellenmesi sağlandı. Çalıştayın ardından envanter tablosu ve raporun eldeki son hali yayın için hazırlandı.

3.1. ARAŞTIRMA SIRASINDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Saha çalışmasının seyri esnasında, Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi, kamu kuruluşlarında görüşme yapabilecek muhatap bulamamak gibi sıkıntıların yaşanmasına neden olduğu gibi, özellikle bir işte çalışan Suriyelilerin görüşme yapmak konusunda daha çekingen davranmasına da sebebiyet verdi. Araştırmada yaşanan en önemli zorluk bu konuda ortaya çıktı.

4. ENVANTER TABLOSU

4.1. ENVANTER TABLOSU HAKKINDA GENEL BİLGİLENDİRME

"Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Sivil Hayata İntibakına Yönelik Envanter Tablosu" üç bölümden oluşmaktadır. Tablonun birinci sütununda, vatandaşlık, barınma, sağlık, çalışma, eğitim gibi temel hakların alt bölümlerinin yanı sıra, gündelik hayattaki tecrübeler, imkânlar, tehdit ve riskler, hizmetlere erişim, kültürel haklar, yerel ahaliyle ve kendi aralarındaki uyum ve çatışma ilişkileri gibi insani güvenliğe ilişkin başlıklarda mevcut durumla ilgili maddeler yer almaktadır.

Bu alanlardaki mevcut durum, tabloda üç renkle ifade edilmektedir. Buna göre, anılan alandaki ihtiyaç ve sorunlar, ilgili alanı kuşatan yasal/idari düzenlemeler, uygulama usul, mekanizma, imkân ve pratikleri, gündelik hayatta tezahür eden somut tecrübeler bakımından da genel itibarıyla çözülmüş ve giderilmiş ise yeşil renkle gösterilmektedir. Buna mukabil, yasal/idari düzenleme mevcut olmakla birlikte, gündelik hayatta şehirlere ve durumlara göre değişen imkân, usul ve uygulamalar ve bunlardan neşet eden sorunların yaşandığı konular sarıyla gösterilmiştir. Son olarak, hem yasal/idari düzenleme hem de uygulama itibarıyla gündelik hayatta sorun teşkil eden alanlar ise kırmızı olarak belirtilmiştir. Tablonun ikinci sütununda mevcut durumla ilgili açıklamalara, üçüncü sütunda ise ilgili kurumlara yer verilmiştir.

Envanter tablosuna içerik açısından genel olarak bakıldığında; kurumlar arası koordinasyonsuzluk, bilgi aktarımındaki yetersizlik, mültecilerin bilgiye erişimi ve kayıt sorunları gibi başlıkların alanların tümüne yayıldığı görülmektedir. Bu alanlardaki sorunlar Suriyelilerin gündelik hayatta karşılaştıkları sorunların illere, kurumlara, kurum temsilcilerinin inisiyatiflerine göre değişmekte olduğunu, yasal sorunlar çözülsün de uygulamalarda olumlu gelişmelerin hissedilmediğini ortaya koymaktadır.

5. ENVANTER TABLOSU DEĞERLENDİRME

5.1.

VATANDAŞLIK

Envanter tablosunda belirtildiği üzere, Suriyeliler Türkiye'de mülteci statüsünde değil, "geçici koruma" altındalar. Vatandaşlık Kanunu'nda "kesintisiz beş yıl boyunca Türkiye'de ikamet edenlerin" vatandaşlık elde etme hakkı kazanacağı ifade edilse de Suriyeliler, Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 3. Bölüm 7. Bendindeki sınırlandırmayla bu hakkın kapsamı dışında bırakılmış durumdadır. Ancak, sayıları kısıtlı olan ve çatışmanın ilk evrelerinde varlıklarını, yatırımlarını, evlerini, işlerini ve ailelerini Türkiye'ye getirebilmiş ekonomik bakımdan görece iyi durumdaki Suriyelilerin, vatandaşlık hakkını menkul ve gayrimenkul kıymetler üzerinden kısmen ve tedrici olarak garanti altına aldıkları bilinmektedir. Yine son aylarda eğitim ve maddi durumu iyi olan Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmeye başlandığı belirtilmektedir. Bu konuda, kamu kuruluşlarının karar ve tasarruflarında yeterli şeffaflığın olmayışı, Suriyeliler arasında olduğu kadar, aralarında yaşadıkları yerel halk nezdinde de kuşku ve tartışmalara sebebiyet vermektedir.

Geçici Koruma Yönetmeliği ile sağlık, eğitim, barınma gibi ana haklar yasal ve idari açıdan güvenceye alınmış olsa da, bilgiye erişim zorlukları, kurumlar arası mutabakatın olmayışı, mülteci alanında çalışanların kapasite/uzmanlık eksikliği, değişen uygulamalarla ilgili güncellenmenin açık ve yeterince hızlı olmayışı gibi sorunlar sebebiyle, gündelik hayatın idamesine yansıyan olumsuzluklar sürmektedir.

Türkiye ile Suriye arasında resmi diplomatik ilişki bulunmaması, Suriyelilerin gündelik hayatta bilhassa çalışma, eğitim, evlilik işlemleri gibi alanlarda gerekli belge ve hizmetlere ulaşmasında prosedürel aksaklıklar yaşamasına sebep olmaktadır. Eğitim ve öğretimde denklik sınavları için gerekli diploma ve belgelerin temini bu sorunların başında gelmektedir. Yine kayıt, çalışma izni ve ikamet gibi konularda önemli bir belge olan pasaport alımında veya pasaport süresi uzatımında konsolosluk hizmeti almak bakımından sorunlar bulunmaktadır.

Pasaportu olmayan veya pasaportunun geçerlilik süresi sona eren Suriyeliler için, pasaport işlem hizmetleri hem ekonomik hem de psikolojik yönden sıkıntılı alanlardandır. Suriyelilerin pasaportlarının süresini uzatmaları veya yeniden pasaport çıkarabilmeleri iki yolla mümkündür: Suriye'ye giderek yetkililere başvurmak ya da Türkiye'de konsolosluka başvurmak. Ne var ki, her iyi yol da ciddi sorunlar içeriyor. Birincisi, Suriyelilerin önemli bir kesimi, mevcut rejimle sorunlu ilişkileri, öfkeleri ve güvenlikleriyle ilgili çekinceleri nedeniyle konsolosluka gitmek istemiyor. Pasaportlarını yenilemek için ülkelerine gitmeleri halinde ise Türkiye'ye dönebilmeleri ancak vize alarak mümkün olabiliyor. Bu da başlı başına ayrı bir sorun. Örneğin, envanterin hazırlığı sırasında basında çıkan bir haberde, Avrupa'dan oturma veya çalışma izni alan eğitimli Suriyelilere Türkiye'den çıkış izni verilmediği konu ediliyordu. Uluslararası Mülteci Hakları Derneği Başkan Yardımcısı İbrahim Ergin bu uygulamanın son 5-6 aydır sürdüğünü belirtmektedir.

Suriyelilerin Türkiye'de kurduğu sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşma yolunda ilerlemekte olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bunlar arasında hak savunuculuğu alanında çalışma yapanlar sınırlı sayıdadır. İnsani yardım, sağlık, eğitim gibi alanların yanı sıra kültürel çalışmalar da yapan Suriyelilerce kurulmuş STK'lar, İstanbul'da Suriye Dernekleri Platformu, Gaziantep'te ise Suriye Sivil Toplum Kuruluşları Birliği adıyla platformlar oluşturmuştur. İstanbul'da Suriyelilerin kurduğu 57 STK bulunmaktadır. STK kuruluşu başvurusunda bulunan Suriyelilerin Türkiye'de kayıtlı olması ve ikamet izni almış olması şartı bulunuyor. STK'ların faaliyetleri sırasında özellikle bürokratik alanda dille ilgili sıkıntılar yaşandığı belirtilmektedir. Dernek ve platformların yanı sıra, Suriyeliler birbirleriyle sosyal medya üzerinden de iletişim kurmaktadır. Sosyal medyada açılan gruplar iş ve ev bulma gibi gündelik hayat için önemli konularda dayanışmaya aracılık etmektedir.

5.2. BARINMA VE İSKÂN HAKKI Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yayınlanan Nisan 2016 tarihli rapora göre, Türkiye'de 3 milyona yakın Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. Suriyelilerin yaklaşık 260 bini AFAD'ın 10 ilde kurduğu ve yönettiği 26 barınma merkezinde yaşamaktadır. Kampların dışında kalan yaklaşık 2 milyon 700 bin civarındaki Suriyeli, Suriye'ye sınır komşusu iller Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa başta olmak üzere tüm Türkiye'ye dağılmış durumdadır. İstanbul'da 500 bin civarında Suriyelinin yaşadığı belirtilmektedir¹.

Barınma: Kampların dışında yaşayan Suriyelerin barınmayla ilgili dile getirdikleri sıkıntıların başında, kötü koşulları olan evlerin kendilerine bu koşullarla orantısız derecede yüksek meblağlarla kiralanması gelmektedir. Barınmayla ilgili sorunlar, kirayı ödeyebilmek için çocukların da çalıştırılması gibi, Suriyelilerin gündelik hayatını her alanda kuşatan sorunların katmerlenmesine yol açmaktadır. İstanbul, Ankara gibi büyük şehirler iş imkânlarının çokluğundan dolayı tercih edilse de, kiraların yüksekliği bu metropollerdeki iş imkânlarına erişimde bir engel olarak karşılına çıkmaktadır. Suriyelilerin, kira artışları ve ev sahipleriyle yaşanan sorunlarda "misafirlik" anlayışının ağırlığı sebebiyle hak arama mücadelesine girişmedikleri saha görüşmelerinde ortaya çıkmaktadır. Yapılan kira sözleşmelerine rağmen, ev sahiplerinin çoğu zaman kiraya fazla zam yaptıkları ya da gerekçe göstermeksizin Suriyelilerin evlerinden çıkmasını istedikleri de dile getirilmektedir. Yasal düzenlemelere göre Suriyelilerin konut veya gayrimenkul alma hakları bulunmuyor. Konut satın alabilecek durumda olan Suriyeliler bunu ya bir şirket üzerinden ya da ikinci şahıslar (daha önce buraya yerleşmiş veya Türkiye vatandaşı olan yakınları) üzerinden yapabiliyorlar.

Nikâh, boşanma, doğum kaydı: Evlenme ve nikâh işlemleri belediyelerde, konsolosluktan veya Göç İdaresi'nden alınan belgelerle yapılabilir. Ancak bu belgeler sınırdan giriş sırasında beyan üzerinden yapıldığı için, özellikle birden fazla evliliğin yapılması gibi krizlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Suriyelilerin büyük çoğunluğu ise, evlilik işlemlerini resmi kanallardan değil dini nikâh aktleriyle

¹ İstanbul'daki Suriyeli mülteci sayısı 500 bin (18 Şubat 2016). <http://www.posta.com.tr/istanbuldaki-suriyeli-multeci-sayisi-500-bin-haberi-327770>. Son erişim tarihi: 14.12.2016

gerçekleştirmektedir. Dini nikâh akitlerinin Türkiye'de resmi olarak geçerli olmaması sebebiyle, özellikle boşanmalarda kadınların sorunlarla karşılaştığı da sıklıkla dile getirilmektedir. Yeni doğan bebeklerin kayıtlarıyla ilgili bir sorun yaşanmamakla birlikte, yeni doğanların kayıt belgelerinde uyrukları hakkında bir ibare yer almamaktadır. "Vatansız" çocuklar meselesi, sayıca her gün artan büyük bir sorun alanı olarak önümüzde durmaktadır.

Vefat ve defin: Görüşmelerde, en kolay yapılan işlemin ölüm halinde yapılan işlemler olduğu serzenişle dile getirilmektedir. Bu konuda belediyelerin ölünün defni konusunda gerekli ilgiyi gösterdiği, dileyenlerin cenazesinin Suriye'ye götürülmesinin sağlandığı da belirtiliyor. Ancak çalıştayda, bu konuda illere göre işleyişte sorunlar yaşandığı da belirtilmiştir.

Seyahat: Suriyelilerin kayıt yaptırdıkları ilden başka illere geçmesi izne tabidir. Kural itibariyle Göç İdaresi'nden seyahat belgesi alarak şehirlerarası dolaşımda bulunmaları gerekir. Kayıt yaptırmayan Suriyelilerin özellikle uçak seyahatinde sorun yaşadığı belirtilmektedir. Şehir içi ulaşımda sorun yaşamamakla birlikte toplu taşıma kartı alımı veya indirim kartı edinme noktasında problemler yaşanmaktadır. Öğrenciler genel itibariyle indirimli kart alabilirken, 65 yaş üstü Suriyelilere indirimli toplu taşıma kartı verilmemektedir. Ulaşım veya seyahat alanındaki sorun ekonomik koşullarla doğrudan ilintilidir. Ekonomik koşullar bazen sağlık veya diğer hizmetlere ulaşmaları için seyahat etmelerine engel teşkil etmektedir. Ulaşımın ücretsiz olduğu darbe karşıtı eylemler sürecinde Suriyelilerin toplum merkezlerine olan başvurularında artış yaşandığı saha görüşmelerinde belirtilmiştir.

5.3. SAĞLIK HAKKINA ERİŞİM

Kayıt ve ikamet izniyle ilgili mevzuatın en çok etkilediği alanlardan biri de sağlıktır. Kayıt işlemini yapmış Suriyelilerin sağlık kurumlarına ve hizmetine erişimiyle ilgili sorunları genel itibariyle çözülmüş bulunmaktadır. Ancak kayıt olmayan Suriyeliler bu hizmeti alamamaktadır. Suriyelilerin sadece kayıt oldukları illerde sağlık hizmeti alabilmeleri de bu alandaki sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık alanında en sorunlu alanlar ise, uzun ve maliyetli tedaviler (kanser vb.), rutin tedaviler (diyaliz vb.), ilaç temini, protez ve destek cihazların sağlanması gibi konularda yaşanmaktadır. Rehabilitasyon, psikolojik destek ve travmaya sebebiyet verecek şekildeki tıbbi estetik sorunlar konusundaki hizmetler ise Suriyeliler için "lüks" olarak değerlendirilmekte ve bu yönde çalışmalar çok sınırlı kalmaktadır.

Saha araştırmasının ilk aşamasında, aşı gibi koruyucu sağlık tedbirleri konusunda yayınlanan bir genelge ile çözüm sağlanmıştır. Çocuklar için aşı uygulamaları, Suriyelilerin yoğun şekilde yaşadıkları illerde Aile Sağlığı Merkezleri'nde yapılmaktadır. Öte yandan yetişkinler söz konusu olduğunda Hepatit C gibi aşı tedavilerinde sorunlar yaşanmaktadır. Ancak bu konuda kayıt ve mevzuat bölümünde bahsedildiği gibi, bilgilendirmeden kaynaklı sorunlar da söz konusudur. Suriyelilerin sağlık alanında kendilerine sağlanan yeni hizmetlere ulaşabilmesi için, etkin bilgilendirme kaynaklarına ihtiyaçları bulunmaktadır. Etkin ve sarih bilgi akışı sağlayacak kanalların işlerlik kazanması, bazı kurumlarda gereksiz yere yaşanan birikimleri ve dolayısıyla hizmet aksaklıklarını çözecektir.

5.4. ÇALIŞMA VE İŞ/EMEK PİYASASINA ERİŞİM HAKKI

15 Ocak 2016 tarihli Başbakanlık Genelgesi'yle Türkiye'de bulunan Suriyelilere çalışma izni hakkı sağlanmıştır. Genelgeye göre, geçici kimlik belgesinin düzenleme tarihini takip eden altı ayın sonunda isteyenler çalışma izni için başvurabilecektir. Ne var ki, çalışma hakkıyla ilgili kimi mevzuat kısıtlamaları da halen mevcuttur. Örneğin, işyerlerinde Suriyeli çalışan sayısının tüm çalışanların yüzde 10'unu geçmemesi veya tarımda çalışabilmek için bağlı bulunulan ilin valiliğinden izin alınması şartı getirilmiştir. Çalışma izni, Suriyelilerin çalışma hayatındaki en büyük sorunu olan kaçak ve ucuz işçiliği çözmeyi başaramamıştır. Eşit işe eşit ücret alamamak, çalışma saatlerinin çokluğu, fazla mesailerin göz ardı edilmesi de sıklıkla dile getirilen sorunlardır.

İşverenlerin, maliyet, vergi yükümlülükleri ve bürokratik engeller gibi sorunlar sebebiyle çalışma iznine başvurmakta isteksiz davrandığı görüşmelerde dile getirilmiştir. Kayıt ve ikamet işlemlerini yapmış Suriyelilerin SSK kapsamında sigortalanmasının önünde mevzuat bakımından bir engel bulunmamaktadır. Ancak, işverenlerin maliyeti sebebiyle işçileri sigortalamayı tercih etmediği, Suriyelilerin de "misafirlik" anlayışı sebebiyle ve iş bulma konusundaki güçlükleri de göz önüne alarak hak talebinde bulunmadıkları belirtilmektedir. İş kazalarında ve yaşanan diğer muhtemel sorunlarda da hak arama veya yargıya başvuru konusunda girişimler yok denecek kadar azdır.

Suriyeliler genel olarak, ucuz iş gücü ve emek sömürsünün en yoğun olduğu mevsimlik işçilik veya tarım işçiliği gibi alanlarda çalışmaktadır. Bu alanlar aynı zamanda çocuk işçiliğinin de en yoğun görüldüğü alanlardır. Tarım işçiliğini ve mevsimlik işçiliği takiben tekstil sektöründe de çocuk işçilerin sayısı giderek artmaktadır. Eğitimli ve meslek sahibi Suriyelilerin pek az bir kısmı Türkiye'de mesleki devamlılık hakkını elde edebilmektedir. Örneğin, kendi alanında çalışmayı sürdüren Suriyeli doktor, akademisyen veya mimarlar azınlıktadır. Suriyelilerin işyeri açmasında mevzuat bakımından bir sorun bulunmazken ruhsat ve işyeri izin belgeleri alma konusunda sorunlar yaşandığı belirtilmektedir. Sendika üyeliği, meslek odalarına kayıt gibi konularda hiç adım atılmadığı gibi, bu konular mevcut durumda "lüks" olarak görülmektedir.

5.5. EĞİTİM HAKKINA ERİŞİM

Açık Toplum Vakfı tarafından Ağustos 2016'da yayınlanan "Kayıp Neslin Eşiğinde: Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocuk ve Gençlerin Eğitime Erişimde Karşılaştıkları Zorluklar" başlıklı raporda, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Türkiye'deki Suriyeli çocukların sayısının Mart 2016 itibarıyla 1 milyon 353 bine ulaştığı belirtiliyor. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin toplam nüfusunun neredeyse yarısına tekabül eden bu çocukların 856 bin 900'ü 5-17 yaş aralığında, yani okul çağında. Okula gidebilen 325 bin çocuğun 247 bini Suriyelilerin açtığı Geçici Eğitim Merkez'lerinde (GEM), 78 bini ise Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı okullarda eğitim görüyor. Bu raporun yayına hazırlandığı tarih itibarıyla, Türkiye'de 247 bin Suriyeli öğrencinin okuduğu 266 GEM bulunmaktadır. Bu merkezlerde, Suriye'deki okullarda uygulanan müfredat üzerinden Arapça eğitim verilmektedir. GEM'lerde Türkçe dersi de yer almaktadır. MEB ve UNICEF gibi resmi kurumların yanı sıra, yerel ve uluslararası STK'ların

da destek verdiği okullar öğrencilerden 50 ila 200 TL arasında değişen ücretler almaktadırlar. Bu eğitim merkezlerinden bazıları mekân olarak MEB'e bağlı okulların binalarını kullanmaktadır.

Eğitim alanındaki sorunların başında dil meselesi gelmektedir. Dil sorunu devlet okullarına devam eden öğrencilerin de yoğun şekilde yaşıdığı bir sorundur. Dil sorununu geçim sorunları, okulların fiziksel yetersizliği, resmi kayıt sorunu, öğretmen eksikliği, müfredat ve teknik altyapı sorunları takip etmektedir. Şüphesiz, iç savaş ve göçten kaynaklanan ağır travmalar çocukların eğitim sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra sosyal uyum problemleri de eğitim alanındaki sıkıntıları artırmaktadır. Eğitim imkânına ulaşamayan Suriyeli çocukların sayısının fazlalığı, ulaşabilenlerin eriştiği eğitimin kapsayıcılığı ve kalitesi, okul idarecilerinin ve öğretmenlerin donanımı, müfredat gibi sorunların ikincil düzeyde kalması sonucunu doğurmaktadır. Oysa, özellikle öğretmenlerin travma eğitimi konusunda donanımlı ve Suriyeli çocukların yaşadıkları sorunlar hakkında duyarlı olmasının uyum ve normalleşme konusunda katkısı büyük olacaktır. Bütün bunların yanı sıra, Suriyelilerin maruz kaldığı ekonomik sorunlar, aileleri eğitim çağındaki çocuklarını okula değil işe göndermek durumunda bırakmaktadır.

Üniversite çağındaki Suriyeliler, yabancı öğrenci statüsüyle üniversite eğitimi almaktadır. Bu statüde lisans eğitimini sürdüren öğrenciler, kayıt yaptıran Suriyelilere sağlanan sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Üniversitelere kayıt olabilmek için sınırlı sağlık sigortası yaptırması gereken Suriyeli öğrenciler ancak fark ödeyerek sağlık hizmeti alabilmektedirler. Kamu yurt ve burslarından yararlanmakta da illere göre değişiklik gösteren sorunlar yaşanmaktadır. Bu alanda yaşanan bir başka önemli sorun da Suriyeli öğretmenlerin sosyal güvenlik haklarının olmayışı ve düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmalarıdır.

Raporun yayına hazırlandığı günlerde Geçici Eğitim Merkezleri'yle ilgili yeni bir düzenleme getirildi. Buna göre GEM'lerin 3 yıl içerisinde kademeli olarak kapanması öngörülmektedir. Bu çerçevede, 2016–2017 öğretim yılında anaokullarına, ilk ve orta öğretim okullarının birinci sınıflarına öğrenci alınmadı. Üç yıllık sürenin sonunda bu okulların kapanmasıyla birlikte tüm öğrenciler Türkçe eğitim yapan devlet okullarında eğitim göreceğinden, anadilde eğitim hakkı konusunda sorunlar yaşanacaktır.

5.6. SOSYAL YARDIM VE HİZMETLER

İnternet, cep telefonu, su ve elektrik abonelikleri ile posta ve kargo işlemlerinde genel itibarıyla bir sorun bulunmamaktadır. Ancak banka işlemlerinde hesap açmaktan, gönderilen paraya ulaşmaya kadar birçok alanda illere ve bankalara göre değişen pürüzler yaşanmaktadır. Kimi illerde, Ziraat Bankası dışında hiçbir banka mültecilere hizmet vermemektedir. Bankacılık konusunda çek, senet ve kredi konularıyla ilgili sorunlar da sıklıkla dile getirilmektedir. İşveren ve esnaf konumundaki Suriyeliler, özellikle çek defteri alamadıkları için sıkıntı yaşadıklarını belirtmektedir. Resmi işlemlerde kullanacakları belgeler için de yeminli tercüme ve noterde tasdik mecburiyeti ekonomik sıkıntılara

yol açmaktadır. Araç sahipliği, alım-satım, ehliyete ilişkin işlemler bakımından hem mevzuatta hem de gündelik hayattaki uygulamalarda çözülmemiş kısımlar bulunmaktadır. Suriyeliler araç satın alabiliyorken araç satışı hakkına sahip değildirler. Yine aynı şekilde, Suriye'de kullandıkları sürücü belgeleri noter ve trafik tescil kanalıyla kullanılabilirken, yeni ehliyet almak isteyenlere bu hak sağlanmamaktadır.

Belediye hizmetlerine ve özellikle sosyal hizmetlere ulaşım Suriyelilerin buldukları illerde bağlı oldukları yerel idarelerin mülteciler konusundaki tutumuyla paralellik arz etmektedir. Bazı belediyeler ilçelerindeki Suriyeliler için basit bir sosyal yardım çalışması dahi yapmazken, İstanbul'da Sultanbeyli, Ankara'da Keçiören, Gaziantep'te Şahinbey örneklerinde olduğu gibi, sosyal yardımın yanı sıra sağlık ve eğitim başta olmak üzere entegrasyon alanında çalışmalar yürütmeye başlayan belediyeler de mevcuttur. Suriyelilerin hizmetlere ulaşmasında kayıt meselesi gibi yasal mevzular kadar bilgilenme meselesi de önem taşımaktadır. Ancak merkezi kamu idaresi teşkilâtı üzerinden verilen eğitim, sağlık, evde bakım, engelli bakımı, yaşlılık yardımları gibi sosyal hizmetlere erişim sağlanamamaktadır. Özellikle engelli bakımı ve tedavisi konusunda gündelik hayatta ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Nitekim bu alanda da hem dil sorunu hem de bilgiye erişim sorunları sebebiyle buldukları bölgedeki sosyal hizmetlere ulaşamayan çok sayıda Suriyelinin olduğu belirtilmektedir.

5.7. HASSAS GRUPLAR Kadına şiddet, taciz, tecavüz gibi alanlarda genel itibarıyla yargıya başvuru hakkı bulunmasına rağmen bu konuda gündelik hayatta büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. İkinci evlilik, kuma gibi konular sadece Suriyeli kadınların değil, buldukları illerde yaşayan Türkiye vatandaşı kadınların da gündelik hayatlarında sorunların yaşanmasına, aile ve toplum içi uyumun zedelenmesine yol açmaktadır. Hem saha çalışmalarında hem de çalıştayda bu konularda çarpıcı örnekler dile getirilmiştir. Şiddet ve tacize uğrayan Suriyeli kadınların kadın sığınma evlerine erişim hakkı bulursa da uygulamada sorunlar yaşanmaktadır. Yine kız çocuklarının eğitime erişimde erkek çocuklara göre daha dezavantajlı konumda olduğu bilinmektedir.

Ceza ve tutukevlerinde bulunan –çocuklar başta olmak üzere– mülteciler ve onların geride kalan yakınları hakkında yardım ve hak temelli hiçbir çalışma yapılmamaktadır. Refakatsiz ve ebeveyni olmayan çocuklarla ilgili Geçici Koruma Yönetmeliği'nde "çocuğun yüksek yararı gözetilerek, başta sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon olmak üzere, her türlü yardım ve destek imkânlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz olarak sağlanır" ifade yer almaktadır. Ancak somut uygulamalarda özellikle de rehabilitasyon alanında sorunlar yaşanmaktadır.

Suriyeli mülteciler arasındaki bazı gruplar, diğerlerine nazaran daha dezavantajlı, dışlanmış ve öteki konumdadır; barınma başta olmak üzere en temel haklar konusunda önemli sorunlar yaşamaktadır. Suriye'de de mülteci statüsünde bulunan Filistinliler başta olmak üzere Iraklılar, Domlar, Êzîdiler gibi etnik gruplar ve LGBT bireyler bunlar arasında ilk sırayı almaktadır. Bu gruplar diğer mülteci gruplarının ayrımcı uygulamalarıyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

5.8. YEREL AHALİYLE/ EVSAHİBİ TOPLUMLA İLİŞKİLER

Genel itibarıyla Türkiye halkı Suriyelilere "evini açan bir toplum" olsa da, gündelik hayat içerisinde ilişki kurma ve ortam paylaşma açısından aynı açıklığı gösteremediği söylenebilir. Bu sebeple Suriyeliler büyük ölçüde kendi kurdukları gettolarda yaşamakta, kendi mekânlarında zaman geçirmektedirler. Suriyeliler büyük ölçüde Türkiye'de içerisinde buldukları şartlarla ilgili eleştirilerini ifade etmekten kaçınıyorlar. Bunun esas sebebi yukarıda bahsedildiği gibi "misafir" olmanın getirdiği kısıtlanma durumudur. Öte yandan, Türkiye'deki halkın

Suriyelilere bakışının kendi iç çatışma ve kamplaşmalarından da etkilendiğini söylemek mümkündür. Türkiyelilerin, kendi inanç, etnik, yaşam ve düşünce biçimine yakın Suriyelilerin hak ve sorunlarına daha duyarlı olduğu gözlenmektedir. Bunun yanı sıra, Suriyelilerin sıklıkla dile getirdiği başka bir konu ise, Türkiye'de gündelik hayatta yaşanan olumsuzlukların müsebbibi olarak değerlendirilmekten kaynaklanan rahatsızlıktır. Suriyeliler, farklı hayat hikâyelerinin, etnik, dini ve sınıfsal farklılıkların göz ardı edilerek "hırsız", "dilenci", "vatan haini" gibi rahatsız edici tanımlamalarla anılmaktan rencide olmaktadır.

Benzer şekilde, ekonomik ve siyasi sıkıntıların arttığı dönemlerde Suriyelere bakış da sertleşmektedir. İki yakın kültür oldukları varsayılsa da yaşam biçimleri ve özellikle sosyalleşme formlarındaki farklılıklar, iki toplumun gündelik hayatta ortak mekânları paylaşma ve iletişim içinde olma şansını azaltmaktadır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Suriyelilerin Türkiye'de yerleşmek ve intibak konusunda hayli başarılı oldukları, bürokratik ve toplumsal sorunların giderilmesi durumunda daha da başarılı olacakları görülmektedir. Suriyeliler ile tarihsel, sosyo-kültürel arka plandaki yakınlık ve benzerlik, uyum ve gelecek açısından mültecilerin ve yerel ahalinin karşılıklı yakınlaşması konusunda kolaylaştırıcı etmenler olarak varlığını korumaktadır. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları şehirlerde yerel halk ile toplumsal uyum içinde yaşamaya yönelik adımların atılmasının, yerel toplumla sağlıklı bir şekilde karşılaşabilecekleri alanlar oluşturmalarının gerekliliği saha çalışmalarında gözlemlenmiştir. Ancak, iletişimi kurma ve sürdürme mesuliyetinin tek başına Suriyelilerin sırtına yüklenmesinin de sorunların aşılmasında fayda sağlamayacağı belirtilmelidir.

Son olarak, mültecilerin Türkiye'ye intibakının mevzuat kadar ve belki de bundan daha çok yerel ahaliyle barış içerisinde etkileşim, kaynaşma ve uyum meselesi olduğu aşikârdır. Bundan hareketle, Türkiye toplumunun müşterek yaşamına ilişkin meseleler ve insani güvenlik sorunları göz önüne alındığında, mültecilerin bilhassa yoğun olarak yaşadığı yörelerin yerel ahalisinin de desteğe ihtiyacının olduğu açıktır. Bu alanda yapılacak çalışmalar, mültecilere dair çalışmaları tamamlayıcı olacaktır.

6. SONUÇ

Ülkelerindeki iç savaş sebebiyle göç eden Suriyelilerden 3 milyona yakını Türkiye'de bulunmaktadır. Bunlardan yaklaşık 500 bini ise İstanbul'da ikamet etmektedir. Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olarak yaşama eğilim ve isteklerinin arttığı gözlenmektedir. Tahmin edileceği üzere, göçmenler, geldikleri ülkede oradan kaçmalarına yol açan tehlike ve riskler, insani güvensizlik durumu ve ağır yaşam koşulları sürdükçe gittikleri ülkelerde temelli yerleşmeyi tercih etmeye başlamaktadırlar. Kaçtıkları ülkelerdeki krizin süresi uzadıkça varılan ülkede temelli yerleşme eğilimi ve oranı da artmaktadır.

Türkiye'deki Suriyeliler ülkelerindeki iç savaşın bitmesi, Esad'ın yönetimi bırakması halinde döneceklerini sıklıkla dile getirirler de bu durumun kısa vadede gerçekleşmeyeceğinin görülmesi Türkiye'de temelli yerleşmeyi düşüncelerine neden olmaktadır. Türkiye'de hem devletin hem de toplumun halen ülkede bulunan Suriyelilerin oldukça büyük bir kısmının kalıcı olacağını bir an önce kabul ederek karşılıklı intibak ve uzun vadede toplumsal dönüşüm ve entegrasyonu kolaylaştıracak somut, planlı ve kapsamlı bir çaba içine girmesi gerekmektedir.

Suriyelilerin gündelik hayat tecrübelerine odaklanan bu haritalama çalışması, ekonomik, sosyal, fiziksel vb. insani güvenlik sorunlarının yanı sıra, içinde yaşanılan toplumun algı, tutum ve tavırlarından kaynaklanan sorunları da ortaya koymaktadır. Mevcut durumda en önemli sorun ise, resmi olarak mülteci statüsünde sayılmayan Suriyelilerin "geçici koruma" statüsüyle sürekli bir geçicilik haline mahkûm edilmiş olmalarıdır. Halen "misafir" olarak görülen Suriyeliler için statüsüzlük, gündelik hayatta karşılaşılan basit sorunların dahi katmerlenmesi, gelecek ve uyumla ilgili beklentilerin olumsuz şekilde etkilenmesi anlamına gelmektedir.

Dolayısıyla Suriyelilerin statüsüyle ilgili hukuki belirsizliğin ortadan kaldırılması ve hukuki bakımdan eşitlikçi bir ortamın oluşturulması gerekmektedir. Bunun için Suriyelilere öncelikle mülteci statüsü verilmeli, daha fazla vakit kaybetmeksizin Suriyelilerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının tescili ve vatandaşlığa geçiş için bütüncül bir strateji oluşturulmalıdır. Bu esnada çalışma, barınma, eğitim, sağlık gibi temel haklardan daha etkin faydalanılmasını sağlayacak çalışmaların da kesintisiz ve somut şekilde ilerletilmesi gerekmektedir.

Suriyelilere yönelik bu çalışmaların kamuoyuyla şeffaf bir şekilde paylaşılması toplumsal kabulün sağlanması açısından son derece önemlidir. Böylelikle toplumda hâkim olan ve Suriyelileri "geçici", "misafir" olarak gören algının değişmesine mühim bir katkıda bulunulabilir.

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer sonuç, Suriyelilerin kendi durumlarına ilişkin güncel, sarih ve güvenilir bilgiye ulaşmalarını sağlayacak, kolay erişilebilir bir iletişim kanalının eksikliğidir. Bu ihtiyacın mülteci alanında faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları tarafından da paylaşıldığını belirtmek gerekir. Yasal mevzuattaki değişikliklerden yeni sağlanan hizmetlere kadar, mültecilerin kendilerini ilgilendiren

her türlü yeni gelişmeyi haber alabilecekleri iletişim kanallarının açılması, örneğin telefon veya internet üzerinden bilgi alabilecekleri bir platformun kurulması büyük önem taşımaktadır. Çok dilli olarak hazırlanacak bu platformun içeriğinin oluşturulmasında bu envanter raporunda yer alan başlıklar yol gösterici olabilir. Hak ve hizmetler konusunda bilgiye erişim, Suriyelilerin gündelik hayatta yaşadıkları belirsizliklerin bir kısmını çözmelerinde etkili olacaktır.

Sağlık alanında ayakta tedaviler için sağlanan hizmetlerin ağır ve rutin tedavi gerektiren hastalıklar, zihinsel ve bedensel engelliler, evde bakım, rehabilitasyon gibi durumlar için de sağlanması gerekmektedir. Çalışma alanında ucuz ve kaçak işçilik ile çocuk işçiliğinin önüne geçilmesi için Suriyeli işçi çalıştıran işyerlerine teşviklerin getirilmesi (vergi, sigorta indirimleri vb.), denetimlerin de sıklaştırılması, bu konudaki mağduriyetleri giderebilmek için önemli adımlar olacaktır. Bu sorunların yanı sıra, bankacılık ve sigorta hizmetlerinden yararlanmak, sendikaya üye olmak gibi temel haklara erişimi sağlayacak adımların bir an önce ilgili taraflarca hayata geçirilmesi gerekmektedir. Suriyeli mültecilerle ilgili faaliyet gösteren kamu kuruluşlarının ve toplumsal alandaki kuruluş ve girişimlerin, toplantılarına Suriye toplumunun ve Suriyeliler tarafından kurulmuş STK'ların temsilcilerinin katılımını sağlaması son derece önemlidir. Suriyelilerin müdahilliğinin sağlanması, fikir, katkı ve gözlemlerinden yararlanılması, gündelik hayat sorunlarının çözümüne çok daha hızlı ve kalıcı çözümler getirilmesini sağlayacaktır.

7. KAMU İDARESİNE ÖNERİLER

- Suriye ve diğer ülkelerden gelen mültecilerle ilgili kapsamlı bir eylem ve strateji planı, başta mülteciler olmak üzere, ilgili tüm tarafların etkin katılımını gözeterek bir süreç içerisinde oluşturulmalı. Bu alanda yürütülen hizmet ve çalışmaların, mültecilerin ve beraber yaşadıkları yerel ahalinin bireysel ve kolektif haklarını, insani güvenliğini ve onurunu gözeterek şekilde tasarlanmasına ve yürütülmesine dair kriterler ortak çalışma ile geliştirilmeli.
- Gerek kamu idaresi gerekse sivil toplum örgütlerince mültecilere yönelik olarak sürdürülen çalışmaların şeffaf bir şekilde yürütülmesini mümkün kılacak kıstas ve kurallar katılımcı bir şekilde belirlenmeli. Çalışmaların şeffaf ve hesap verebilir şekilde yürütülebilmesini destekleyici koşullar sağlanmalı.
- Kurumlar arasında yaşanan koordinasyonsuzluk, bilgi aktarımı eksikliği, yetki karmaşası gibi sorunları çözüme kavuşturabilmek için, kamu idaresi çatısı altında yürütülen çalışmalara ilişkin yetki ve bütçe Göç İdaresi Başkanlığı'nda toplanmalı, mültecilere dair veriler, şahsi bilgilerin emniyeti sağlanarak gözden geçirilmeli.
- Mültecilerin insani güvenlik açısından ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar bağımsız kuruluşların denetimine, sivil izleme ve yerinde gözlem mekanizmalarına açık hale getirilmeli, çalışmalarda uluslararası standartlar sağlanmalı, BM kararlarına uygunluk göz ardı edilmemeli.
- Cezasızlık ve denetimsizlik sorunlarını gidermeye yönelik strateji, kamu kurumlarının, mültecilerin ve sahada çalışma yürüten sivil toplum örgütlerinin katılımıyla oluşturulmalı; bütün çalışma ve uygulamalarda dezavantajlı grupların sorun ve talepleri bilhassa dikkate alınmalı.
- Türkiye toplumunun mültecileri kabul kabiliyetini pekiştirmek, rızasının devamlılığını sağlamak adına, karşılıklı intibaka yönelik bütünleştirici çalışmalar yapılmalı, yerel ahalinin sorunları göz ardı edilmemeli, mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları illerde yerel halkın gündelik hayatındaki sıkıntıların üstesinden gelebilmesi için hizmetler iyileştirilmeli. Bu illerde kamu hizmetlerinde çalışanların çalışma koşulları iyileştirilmeli, isteğe bağlı olmaksızın periyodik olarak psikolojik destek almaları sağlanmalı.
- Mülteciler konusunda hizmet veren kamu kuruluşlarının yerelerde çalışan personeli uygulamalar konusunda düzenli olarak bilgilendirilmeli, bu gruptaki kamu çalışanlarının yaşadıkları sorunları açıklıkla ifade edebilmeleri sağlanmalı, sorun çözmeye yönelik geliştirdikleri yöntem önerileri dikkate alınmalı ve hizmet içi eğitimler sıklıkla yapılmalı.
- Bilgiye erişim sorunlarını gidermek adına, bilhassa mültecilerin yoğun biçimde yaşadıkları illerdeki kamu kuruluşlarında çok dilli hizmet sağlamaya yönelik olarak tercüman istihdam edilmeli. Hem hizmet verenler hem de hizmet alanlar için hizmet usulü ve içeriği hakkında matbu/dijital bilgilendirme materyalleri geliştirilmeli.
- Bunların yanı sıra mültecilerle ilgili tüm hizmet ve hakların güncellenerek yer alacağı bir iletişim portalı hayata geçirilmeli.
Bu alanda geliştirilecek kamusal stratejiler oluşturulurken gerek mültecilerin gerek yerel ahalinin sorunlarını ve taleplerini aynı anda gözeterek bütüncül bir yaklaşım benimsenmeli, katılımcı usuller esas alınmalı.

8. SIVİL TOPLUMA ÖNERİLER

- Suriyeli ve Türkiyeli STK'lar arasında kurulacak etkin dayanışma mekanizmaları ve işbirlikleri, hak temelli bir perspektifin Suriyeli STK'lar arasında yayılmasında önemli bir katkı sunacaktır.
- Özellikle yüksek maliyetli ve uzmanlık gerektiren tedavilerin, psikolojik rehabilitasyon gibi süreklilik gerektiren sağlık hizmetlerinin sağlanmasında gözlenen sorunların aşılması açısından sağlık alanında çalışma yürüten STK'ların ve meslek odalarının müdahaleleri ve çalışmaları, mültecilerin hayatlarında önemli değişiklikler yaratacaktır.
- Suriyelilerin yoğun biçimde yaşadığı illerde kent konseyleri benzeri yerel demokratik mekanizmaların mültecileri de içerecek biçimde genişletilmesi, mültecilerin karar alma süreçlerine katılımını sağlayacağı gibi, uzun vadede Türkiye'nin demokratik kültürünün gelişimine de katkı sunacaktır.
- Suriyelilerin kültürel alandaki çalışmalarına verilecek destekler, iki toplumun karşılaşma alanlarını artıracığı gibi, mevcut durumda var olan gettolaşma eğiliminin önünün kesilmesini de sağlayacaktır.
- Medya kuruluşlarının mülteciler konusunda duyarlı bir yayın çizgisi oluşturması bakımından sivil toplum kuruluşlarının müdahaleleri, sağlayacakları iletişim ve bilgi desteği hayli önemlidir. Bu bağlamda medya çalışanlarına yönelik eğitim çalışmaları ilgili STK'ların elindeki önemli araçlardan biri olabilir.
- Özellikle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı illerde faaliyetlerini sürdüren STK'ların, mülteci alanıyla sınırlı kalmaksızın, ekolojiden insan haklarına, eğitimden sendikal yaşama her alandaki çalışmalarına mültecileri katması karşılıklı olarak zenginleştirici alanlar açacaktır.
- Tercüman yetiştirmek, dil eğitimi sağlamak ve ekiplerinde Suriyelilere yer vermek gibi STK'ların kendi bünyelerinde atabilecekleri adımlar dil bariyerinin aşılması ve toplumsal hayata intibak konusunda çok fayda sağlayacaktır.

Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Sivil Hayata İntibakına Yönelik Envanter Çalışması

Araştırmacı-Yazarlar:

Emine Uçak Erdoğan, Kemal Vural Tarlan

Yayına hazırlayanlar:

Emel Kurma, Ebru Karşın Danzikyan, Şevin Gülfer Sağnıç

Tasarım:

Nurseher Çakmak

Fotoğraflar:

Kemal Vural Tarlan

Bu envanter raporu Avrupa Birliği'nin ana destekçisi olduğu "Barış, Toplumlararası Uzlaşma ve İnsani Güvenlik için Sınırşırı Yurttaşlar Ağı" çalışmalarının bir parçası olarak Friedrich Naumann Vakfı ve Açık Toplum Vakfı'nın desteğiyle hazırlanmıştır. Bu yayında belirtilen bilgi ve görüşlerin sorumluluğu tamamen yazarlara aittir.